

GINO BENZONI-TIZIANO ZANATO, *Storici e politici veneti del cinquecento e del seicento* (XVI. ve XVII. yüzyıllarda Venedikli tarihçiler ve siyaset adamları) Milano 1982, XCVIII + 979 sayfa. Ederi 78.000 liret. Ricciardi yayınevinin “La Letteratura Italiana. Storia e Testi” adlı dizi yayınının 35. cildinin 2. kısmıdır.

Venedik kaynaklarının Türk Tarihi açısından ne kadar büyük bir önem taşıdığı geçen yüzyılda Ranke tarafından ileri sürülmüş ve Hammer tarafından da büyük ölçüde ispat edildiği bilinmektedir. Bu kayıtlar doğrudan olduğu kadar dolaylı yoldan da zaman zaman belirtilir. Bilhassa XV. yüzyıldan başlayarak her Venedik kroniğinde muhakkak Türkler hakkında bir bilgi mevcuttur. Ayrıca umulmadık yerlerde ve eserlerde de beklenmedik bilgilerle karşılaşmaktayız. Bunlar üzerinde yapılan çalışmalar bir hayli ileridir. Bazan izlenmesi bile çok güç olmakla ve elde edilmeleri de olanaksız hale gelmektedir.

Şimdi elimizde bulunan eser de bu türdendir. Başlığına bakıp bir an için tarihimize ne ilgisi vardır diye tereddüd edebiliriz. Fakat bir tek G. Benzoni'nin bulunması bile, yıllardan beri Venedik tarihinin kültür ve siyaset konularına yetkiyle eğilen bu iki kişinin, yayınladıkları kaynaklarda, bizim ile ilgili bilgi verecekleri garantisini vermektedir. G. Benzoni daha önce de *Belleten* sütunlarında belirttiğim üzere¹, Türk tarihine yatkın bir Venedik tarihi araştırmacıdır. Antolojiye alınan müelliflerin seçimi, notlandırılması, genel giriş, geçen kayıtların açıklığa kavuşturulması gibi yönleri üstlenmiş, çok iyi tanıdığı arşiv malzemesi ile birlikte karşılaştırmıştır. Diğer araştırmacı ise genellikle filolojik özellikler ile, tarihsel olmayan hususlara değinmiştir.

Bizim ölçümüze göre biraz fazla olan giriş kısmı Venedik Cumhuriyeti'nin o zamanki siyasal, kültürel sorunlarına ayrılmıştır. Ayrıca resmi tarihçiler (pubblico storiografo) ve kültür düzeyleri de etrafıca incelenmiştir. Adeta Venedik resmi edebiyatının bir dökümü görünüşündedir.

İncelemeye konu olan ilk tarihçi Paolo Paruta'dır. Kıbrıs adasının Türkler tarafından Venedik Cumhuriyetinden alınması ve bunu izleyen İnebahtı (Lepanto) deniz savaşının yol açtığı bunalım sırasında Venedik Cumhuriyeti'nin resmi tarihini yazan bu Rönesans dönemi müellifi çok tanınmış bir kişiliğe sahiptir. Hem kentinde hem çeşitli yerlerde aklı ve bilgisiyle ülkesinin zorluklarını atlatabilmek için uğraşmış ve bunun sonucu epey de eser kaleme almıştır. İşte böylece onun Türkleri ve dünyasını nasıl gördüğüne dair de satırlar meydana çıkmaktadır. Bunların listesi yerine kitapta belirtilen satırlara değinecek olursak, Kıbrıs savaşına ilgili görüşlerine yer verilmiştir (s. 19-132). Yazıldığından kısa bir süre sonra

¹ *TTK Belleten*, 47/187 (Temmuz 1983) bas. 1984 s. 887-888. Çığala zâde Yusuf Sinan Paşa hakkındaki uzun ansiklopedi maddesi vesilesiyle.

basılan ve epey yayılan ² Kıbrıs Savaşı Tarihi kişisel bilgiler ve gelen haberlere göre yazılmıştır. Her türlü yazışmalar ve resmi görüşmeler için gerek kendi memurları gerek Venedik kentine gelen Türk elçileri ile de yapılan görüşmelere tanık olan Paruta'nın bütün siyasal sorunlar göz önüne serilerek yazdığı satırlar, bu konu üzerinde çalışacakların ilk kaynakları arasındadır. Bununla beraber okuyanları tehlikeye itecek basım yanlışları da bulunduğunu esas yazma metinlerle karşılaştırarak haber G. Benzoni, basılı bile olsa tarihsel kayıtların muhakkak asıllarına inilmesi ve bununla da yetinmeyip değişik nüshalara bakılması yolunda yaptığı uyarılar, gerçek bir yol göstericidir. Paruta'nın bildirdiği özel adları, Türk tarihine ait terimleri sıkı bir eleştirici süzgecinden geçiren Benzoni'nin en büyük yardımcısı Avrupa'da yayınlanmakta olan İslâm Ansiklopedisi'dir. Kıbrıs dönemi Türk tarih konuları için de büyük ölçüde Hammer'den yararlanmış ³ ve böylece elindeki malzemeyi araştırmacılara sunmuştur.

İkinci tarihinin adı Nicolo Contarini'dir. 1630 yılında kısa bir süre devlet başkanlığı makamında bulunan bu zat, 1620 yılı sonunda resmi tarihçilik görevine getirilmiş ve hemen işe başlayarak 1597 yılından sonraki süreyi yazmağa girişmiştir. Üç cilt planlayıp hazırladığı eseri tuhaf bir talihsizliğe uğradı ve hiç bir zaman basılmadığı gibi, sonraki tarihçiler de adını hiç anmadılar. Türk tarihi hakkında çok olumlu izlenimler edinen bu zatın tekrar gün yüzüne çıkarılıp da değerinin teslimi kısa bir süre önce gerçekleşti. Venedik tarihinin çalışkan araştırmacısı prof. Gaetano Cozzi ⁴ tarafından tanıtılan ve Türkler ile ilgili bilgilere de yer veren Contarini zamanında Venedik Cumhuriyeti bir taraftan Akdeniz'de ticaretin İngiltere, Hollanda ve Fransa eline geçtiğine tanık olurken bir taraftan da Avusturya'nın baskısı karşısında bunalmakta buna ek olarak da Papa'ların da Türklerle iyi geçinme ithamı altında bulunmakta idi. İşte böyle çetin sorunlarla karşılaştığı sıralarda Türkleri bir kurtarıcı gibi gören Contarini eserinde Türk tarihine geniş ölçüde yer vermiş ve çağının en ileri ve olgun bir devleti olarak övmüştür. Fakat devletimizin içinde bulunduğu bunalımlara da yabancı kalmamış ve isyancılarla diğer saray entrikalarına yer vermiştir. Bilgi kaynağının ne olduğunu G. Benzoni etraflı bir şekilde inceliyerek (s. 151-442) Osmanlı tarihine yeni bir kaynak kazandırmıştır. Contarini'nin dayandığı bilgiler, kendisine ulaştırılan elçilik ve konsolosluk raporlarıyla, çağında artık sayıları bir hayli artan Türklere dair eserlerdir.

² Genellikle kaleme aldığı Venedik Tarihi (Historia Vinetiana) ile birlikte, aynı cilt içinde yayınlanmıştır. Eserin basılmamış ve basılmış nüshalarının dökümü s. 867-869 dadır.

³ Bu eseri İtalyancaya çeviren 10 ciltlik bir Venedik Tarihi (Storia Documentata di Venezia) kaleme alan Trieste'li Samuele Romanin'dir.

⁴ *Il doge Nicolo Contarini*, Venezia-Roma 1958. Ayrıca Paolo Sarpi üzerinde yıllardan beri çalışmaktadır. Tanıttığım eserin birinci kısmı da Sarpi'nin eserlerinden seçmelere ayrılmıştır.

Bütün bu saydığım kişilerin Türk dünyasına ilişkin görüşleri toplu olarak daha önce şu kitapta tahlil edildi: Paolo Preto, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1976, yazdığım tanıtma: *Bellelen* 43/169 (Ocak 1979), s. 227-239.